

ปรีดี พนมยงค์. ขว. เวื่อ เกื่อ กบิ หรบ บว กะ, นวคฺ ไนร, นวํ ลวคทผ โลกศบิ ที่ ๒.

ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์

- ๑ -

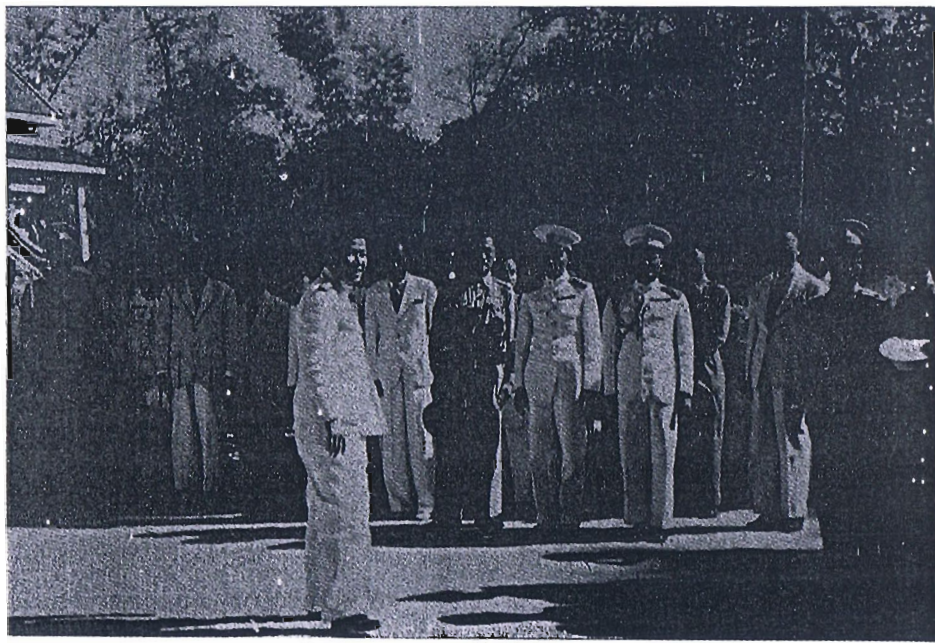
เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จประพาสยุโรปในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ (ปีตามปฏิทินเก่า ถ้าเป็นปฏิทินปัจจุบันเดือนนั้นอยู่ในปี ๒๔๗๗) สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบตามพระราชประสงค์ ตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีวงศ์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามพระราชกฤษฎีกา ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๗๖ เป็นต้นไป

- ๒ -

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงสละราชสมบัติตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ เวลา ๑๓.๔๕ น. (เวลาในประเทศไทย) สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีวงศ์ จึงทรงพ้นหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

รัฐบาลซึ่งมีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ปฏิบัติการณ์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ มาตรา ๙ ที่มีความว่า

“การสืบราชสมบัติ ท่านว่าให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร”

สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติให้นายปรีดี พนมยงค์
ทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

ทั้งนี้เป็นพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ (รัชกาลที่ ๖) ที่ได้พระราชทานกฎมณเฑียรบาล พ.ศ. ๒๔๖๗ ไว้ซึ่งธรรมนูญปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ฉบับ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เชิญมาบัญญัติไว้

ในสมัยก่อนนั้น นักเรียนได้เรียนพระราชพงศาวดารกรุงเก่า กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ย่อพระสีกได้ว่า เมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคตก็เกิดปัญหายุ่งยากมากในการอัญเชิญเจ้านายขึ้นครองราชสืบสันตติวงศ์เพราะไม่มีกฎมณเฑียรบาลกำหนดไว้ชัดเจน ถ้าเป็นกรณีที่กรมพระราชวังบวรฯ (วังหน้า) ทรงมีพระชนม์อยู่ ก็ถือตามประเพณีนิยมว่า ท่านพระองค์นี้ทรงสืบสันตติวงศ์ แต่มีหลายกรณีในอดีตที่วังหน้าสวรรคตก่อนวังหลังซึ่งมิได้ทรงตั้งรัชทายาทไว้ อาทิ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) เมื่อได้เสวยราชย์ ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระอนุชาธิราช พระนามเดิมว่า “เจ้าฟ้าจุ้ย” เป็นพระมหากษัตริย์ กรมพระราชวังบวรฯ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ซึ่งมีพระราชโอรสในเจ้าจอมมารดาต่างๆ อาทิ เจ้าจอมมารดาสำลี พระราชธิดาสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งมีพระราชโอรสหลายพระองค์ อาทิ พระองค์เจ้าชายพงศ์อิศเรศ ซึ่งเป็นต้นสกุล “อิศเรสนา” และในเจ้าจอมมารดาทรัพย์ คือพระองค์เจ้าภุมรินทร์ ซึ่งเป็นต้นสกุล “ภุมรินทร์” (ม.ร.ว. หญิงเจียก ภุมรินทร์ ได้เข้าสู่สกุล “ณ ป้อมเพชร” ในฐานะเป็นมารดาของพระยาชัยวิชิตวิศิษฏ์ธรรมธาดา บิดาท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์) แต่พระบวรราชเจ้าองค์นั้นสวรรคตก่อนพระเชษฐา (รัชกาลที่ ๒) ซึ่งยังมีได้ทรงตั้งเจ้านายองค์อื่นเป็นกรมพระราชวังบวร ครั้นเมื่อรัชกาลที่ ๒ สวรรคต พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ซึ่งเมื่อสมภพดำรงพระอิสริยยศ “พระองค์เจ้า” เนื่องจากพระมารดาเป็นเจ้าจอมกำเนิดชนธรรมาดาสามัญได้เสด็จขึ้นครองราชย์ก่อนสมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมงกุฎ ซึ่งพระราชมารดาทรงศักดิ์สมเด็จพระเจ้าฟ้า

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ (รัชกาลที่ ๓) สวรรคตโดยมิได้ทรงตั้งพระราชโอรสหรือเจ้านายองค์ใดเป็นกรมพระราชวังบวรแทน สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพที่ได้สวรรคตไปก่อน พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่จึงพร้อมกันอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมงกุฎฯ ขึ้นครองราชย์ในพระปรมาภิไธย “พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” (รัชกาลที่ ๔)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ สวรรคตโดยมิได้ทรงตั้งพระราชโอรสหรือเจ้านายองค์ใดเป็นกรมพระราชวังบวรแทนพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้สวรรคตก่อนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่พร้อมกันอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิษประขานารถ ขึ้นทรงราชย์ในพระปรมาภิไธย “พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” (รัชกาลที่ ๕) ในขณะต่อมาก็ได้อัญเชิญพระองค์เจ้าชายยอด้ยงยศฯ (มีพระนามอีกอย่างหนึ่งว่าพระองค์เจ้ายอชวอชิงตัน) กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญได้ทิวงคตไปก่อนแล้ว ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงประกาศพระบรมราชโองการยกเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรฯ แล้วได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี (พระศรีสวรินทิราฯ) ดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร เมื่อพระองค์นี้สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธฯ ในพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ที่ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงศักดิ์สูงกว่าพระนางเจ้าพระบรมราชเทวีผู้ทรงเป็นพระราชมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศซึ่งสวรรคตไปก่อนนั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ สวรรคต พระบรมวงศานุวงศ์

และข้าราชการผู้ใหญ่จึงอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธฯ ขึ้นทรงราชย์ในพระปรมาภิไธย “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ” (รัชกาลที่ ๖)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ พระอนุชาร่วมพระราชชนนีเป็นรัชทายาท ซึ่งทิวงคตก่อนพระเชษฐาฯ จึงทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวุธฯ พระอนุชาร่วมพระราชชนนีเป็นรัชทายาทซึ่งทิวงคตก่อนพระเชษฐาฯ จึงทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชะ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา พระอนุชาร่วมพระราชชนนี เป็นรัชทายาท ส่วนพระอนุชาร่วมพระราชชนนีที่ทรงสมภพก่อนสมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกคือสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชฯ นั้น ได้สิ้นพระชนม์ไปก่อนแล้ว

- ๓ -

คณะรัฐมนตรีจึงได้ปรึกษากันในระหว่างเวลา ๕ วัน ตั้งแต่วันที่ ๒ ถึงวันที่ ๗ มีนาคม เพื่อพิจารณาว่า เจ้านายในพระราชวงศ์จักรีพระองค์ใดสมควรที่รัฐบาลจะเสนอขอความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป เพราะในรัฐธรรมนูญนั้นได้กล่าวไว้ว่า “**โดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาล ฯลฯ**” ในขณะนั้นก็มีเจ้านายหลายพระองค์ที่ทรงศักดิ์ “**พระองค์เจ้า**” พระโอรสแห่งสมเด็จพระเจ้าฟ้าหลายพระองค์ รัฐมนตรีหลายท่านก็ยังมิได้ศึกษากฎหมายเทียบบาลนั้นให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ส่วนข้าพเจ้าเองเคยศึกษาไว้บ้างโดยนำไปสอนในวิชากฎหมายปกครองที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ก็ช่วยอธิบายหลักการใหญ่ของกฎหมายเทียบบาลนั้น ที่ได้กำหนดลำดับชั้นผู้ควรสืบราชสันตติวงศ์ไว้หลายกรณี คือ (๑) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโอรสหรือพระราชนัดดา (๒) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา แต่ทรงมีสมเด็จพระอนุชาร่วมพระราชชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระอนุชา (๓) กรณี

ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับทั้งไร้สมเด็จพระอนุชาร่วมพระราชชนนี แต่ทรงมีสมเด็จพระเชษฐา หรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระราชชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรืออนุชานี้ (๔) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับทั้งไร้สมเด็จพระอนุชาร่วมพระราชชนนี และไร้สมเด็จพระเชษฐาหรืออนุชาต่างพระราชชนนี แต่ทรงมีพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอ หรือพระโอรสของพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าน้องยาเธอ (๕) กรณีซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา พระอนุชาร่วมพระราชชนนีและพระอนุชาต่างพระราชชนนี พระเจ้าพี่ยาเธอ น้องยาเธอ แต่ทรงมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอและพระเจ้าบรมวงศ์เธอหรือพระราชโอรส

แต่รายละเอียดในการลำดับอาวุโส (ที่เจ้านายเรียกว่า “**ไปเจียม**”) ของพระบรมวงศานุวงศ์นั้น รัฐมนตรีแทบทุกคนยกเว้นเจ้าพระยาวรวงษ์ (ม.ร.ว. เย็น อิศรเสนา) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวังที่รู้เรื่องแล้ว นอกนั้นไม่รู้ละเอียดว่า พระโอรสและพระธิดาของเจ้านายองค์ใดทรงพระอิสริยยศเป็นหม่อมเจ้าพระองค์เจ้า สมเด็จพระเจ้าฟ้า โดยสังเกตว่า พระราชโอรสบางองค์ของพระมหากษัตริย์เป็นพระองค์เจ้าก็มี เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าก็มี พระโอรสของพระองค์เจ้าเป็นพระองค์เจ้าก็มี เป็นหม่อมเจ้าก็มี พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าทรงสมภพมาเป็นพระองค์เจ้าก็มี เป็นหม่อมเจ้าก็มี จึงต้องใช้เวลาศึกษาจนได้ความว่าตามพระราชประเพณี ท่านได้คำนึงถึงศักดิ์ทางฝ่ายพระมารดาประกอบด้วย คือถ้าพระโอรสพระมหากษัตริย์ทรงมีพระมารดาทรงศักดิ์ตั้งแต่พระอัครชายาเธอขึ้นไป พระโอรสนั้นก็ทรงศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า และในบรรดาสมเด็จพระเจ้าฟ้าก็ทรงมีอาวุโสต่างกัน สุดแต่พระมารดาเป็นสมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระนางเจ้าพระราชเทวี พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ

ส่วนพระโอรสสมเด็จพระเจ้านั้น ก็คำนึงถึงพระมารดา ซึ่งถ้าเป็นพระองค์เจ้าหญิง พระโอรสนั้นก็เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฟ้า

พระมารดาเป็นคนสามัญ พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าที่นั่งเดิมทรงเป็นหม่อมเจ้า แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ประกาศเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๐ ให้ยกหม่อมเจ้าที่ประสูติแล้วและที่จะประสูติต่อไปในสมเด็จพระเจ้าฟ้าหลายพระองค์เป็น “พระวรวงศ์เธอ” พระองค์เจ้า อันเป็นฐานันดรที่ลดหลั่นจาก “พระเจ้าวรวงศ์เธอ” พระองค์เจ้า

ส่วนพระโอรสของพระเจ้าลูกยาเธอแห่งพระมหากษัตริย์ ที่ทรงพระราชสมภพเป็นพระองค์เจ้านั้น ถ้าพระมารดาเป็นพระองค์เจ้าหญิงก็ดำรงพระอิสริยยศตั้งแต่สมภพเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า อาทิ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ในกรมพระกำแพงเพชรฯ และพระองค์เจ้าหญิงประภาวสิทธิ์ฯ ถ้าพระมารดาเป็นคนธรรมดาสามัญก็ทรงเป็นเพียงหม่อมเจ้า

นอกจากนั้นยังมีหม่อมเจ้า พระองค์เจ้า สมเด็จพระเจ้าฟ้า ในกรมพระราชวังบวรฯ (วังหน้า) และเจ้านายสูงศักดิ์อื่นๆ อีก

คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาในประเด็นแรกว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระเชษฐาร่วมพระราชชนนี ที่มีพระราชโอรสทรงพระชนม์ชีพอยู่ คือ

(๑) พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งเป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถที่ทรงเป็นรัชทายาทในรัชกาลที่ ๖ ครั้นแล้วจึงพิจารณาคำว่า “โดยนัย” แห่งกฎมณเฑียรบาล ๒๔๖๗ นั้น พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์จะต้องยกเว้นตามมาตรา ๑๑ (๔) แห่งกฎมณเฑียรบาลนั้นหรือไม่เพราะพระมารดามีสัญชาติเดิมเป็นชาวต่างประเทศ ซึ่งตามตัวบทโดยเคร่งครัดกล่าวไว้แต่เพียงยกเว้นผู้สืบราชสันตติวงศ์ที่มีพระชายาเป็นคนต่างด้าว (ขณะนั้นพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ยังไม่มีชายาเป็นนางต่างด้าว) รัฐมนตรีบางท่านเห็นว่า ขอยกเว้นนั้นใช้สำหรับรัชทายาทองค์อื่น แต่ไม่ใช้ในกรณีสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ซึ่งขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ สถาปนาเป็นรัชทายาทนั้นก็ทรงมีพระชายาเป็นนางต่างด้าวอยู่แล้ว และทรงรับรองเป็นสะใภ้หลวงโดยถูกต้อง แต่ส่วนมากของคณะรัฐมนตรีตีความว่าคำว่า “โดยนัย” นั้น ย่อมนำมาใช้ใน

กรณีกับผู้ซึ่งจะสืบสันตติวงศ์มีพระมารดาเป็นนางต่างด้าวด้วย

(๒) พระองค์เจ้าวรานนท์ฯ เป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชฯ ที่เป็นพระเชษฐาร่วมพระราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ แต่รัฐมนตรีเห็นว่า พระมารดาของพระองค์เจ้าวรานนท์ฯ เป็นคนธรรมดาสามัญ ซึ่งเป็นหม่อมชั้นรองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นที่ทรงมีพระชายาเป็นหม่อมเจ้าได้รับพระราชทานเสกสมรสแต่ไม่มีพระโอรส ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้ผ่านการพิจารณาพระองค์เจ้าวรานนท์ฯ

ครั้นแล้วจึงได้พิจารณาเสมือนว่า กรณีที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงสละราชสมบัตินั้น เป็นกรณีที่ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและพระราชนัดดา กับทั้งไว้สมเด็จพระอนุชาาร่วมพระชนนี แต่ทรงมีสมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนีหรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรืออนุชานี้”

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตร กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงมีพระชนม์อยู่ แต่พระองค์เสด็จไปประทับในต่างประเทศโดยคำขอร้องของคณะราษฎร คณะรัฐมนตรีจึงไม่พิจารณาถึงพระองค์ท่านและพระโอรสของพระองค์ท่านที่มีอยู่หลายพระองค์ โดยอาศัยคำว่า “โดยนัย” ดังนั้นจึงได้พิจารณาว่า พระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาหรือสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนีกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มีท่านผู้ใดบ้าง ก็ได้ความจากเจ้าพระยาวรวงษ์ฯ ว่า มีพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ และของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลฯ

ในระหว่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์นั้น พระมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชเทวี ซึ่งทรงศักดิ์สูงกว่าพระมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลฯ แต่ในชั้นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าแต่ละพระองค์ดังกล่าวนี้ พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลฯ มีพระมารดาเป็นพระองค์เจ้าหญิง ส่วนพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ มีพระมารดา คือหม่อมสังวาลย์ (เรียกพระนามในขณะนั้น) แต่ก็ได้รับพระราชทานเสกสมรสเป็นสะใภ้หลวงโดยชอบแล้ว และสมเด็จพระเจ้าฟ้า

พระองค์นั้นก็ได้ทรงยกย่องให้เป็นพระชายาคนเดียวของพระองค์ โดยคำนึงถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ ที่ได้ทรงทำคุณประโยชน์แก่ราษฎร และเป็นเจ้านายที่บำเพ็ญพระองค์เป็นนักประชาธิปไตย เป็นที่เคารพรักใคร่ของราษฎรส่วนมาก คณะรัฐมนตรีจึงเห็นชอบพร้อมกันเสนอสภาผู้แทนราษฎรขอความเห็นชอบที่จะอัญเชิญพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงประกาศเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๐ ให้ยกหม่อมเจ้าอานันทมหิดล และหม่อมเจ้าในสมเด็จพระเจ้าฟ้าหลายพระองค์เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ไว้แล้วนั้น ดังนั้นเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๗๗ (ป๊ออย่างเก่า) สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบตามคำเสนอของรัฐบาลในการอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นทรงราชย์ ย้อนหลังไปก่อนวันลงมติ คือให้ถือว่า ขึ้นทรงราชย์ตั้งแต่วันและเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงสละราชสมบัติ คือตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ เวลา ๑๓.๔๕ น. (เวลาในประเทศไทย)

ในการประกาศว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลขึ้นทรงราชย์ ย้อนหลังไปเช่นนั้นโดยถือตามคติสากลนิยมแห่งราชาธิปไตยที่ถือว่า ราชบัลลังก์ไม่สิ้นสะเทือนไม่ว่าในกรณีใดๆ แม้ในกรณีที่พระมหากษัตริย์สวรรคต และมีพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ที่สืบราชสันตติวงศ์ ราษฎรในหลายประเทศก็ได้เปล่งอุทานถวายพระพรว่า "THE KING IS DEAD LONG LIVE THE KING" ซึ่งแปลว่า พระมหากษัตริย์สวรรคตขอให้พระมหากษัตริย์ทรงพระเจริญดังนี้ประกอบกันไป

- ๔ -

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลมีพระชนมพรรษา ๙ พรรษาเศษ ยังทรงพระเยาว์อยู่ จะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ และจะทรงตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ไม่ได้ ดังนั้นจึงจะต้องมีบุคคลหนึ่งหรือ

หลายคนเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตามมาตรา ๑๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งได้อนุญาตไว้ด้วยว่า ถ้าสภาผู้แทนราษฎรยังมิได้ตั้งผู้ใดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ให้คณะรัฐมนตรีกระทำหน้าที่นั้นชั่วคราว

คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นมีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีและรวมทั้งเป็นผู้บัญชาการทหารบกด้วย นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและรองผู้บัญชาการทหารบก, นายนาวาเอก หลวงสินธุสงครามชัยเป็นรัฐมนตรีลอยและเสนาธิการทหารเรือ, ข้าพเจ้าเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชากรมตำรวจด้วย เพราะขณะนั้นนายพันตำรวจเอก หลวงอดุลเดชจรัสเป็นรองอธิบดีกรมตำรวจ, และมีรัฐมนตรีอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการควบคุมกำลังอาวุธ คณะรัฐมนตรีชุดนี้มีได้ช่วงชิงโอกาสอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่รัฐธรรมนูญฉบับนั้นเปิดทางไว้เพื่อเพิกเฉยไม่เสนอผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยจะกระทำหน้าที่เป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เสียเองเหมือนดังที่ในสมัยต่อมา คือในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกำลังเสด็จประทับอยู่ในเรือพระที่นั่งจากสิงคโปร์อยู่ในอ่าวสยามก่อนถึงกรุงเทพมหานคร ในระหว่างปลายเดือนพฤศจิกายนกับต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ นั้น ได้เกิดมีรัฐประหารทางวิทยุ อันเป็นเหตุให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งได้ทรงพระกรุณาแต่งตั้งไว้ต้องพ้นจากตำแหน่งแล้ว คณะรัฐมนตรีซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ดังนั้นจอมพล ป. จึงได้กราบทูลถวายพระพร ณ ท้าราชวรดิษฐ์ ๒ ครั้ง คือ ในฐานะคณะผู้สำเร็จราชการครั้งหนึ่ง และในฐานะคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง (ขณะนั้นข้าพเจ้าอยู่ที่ปักกิ่ง ได้เปิดเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงฟังวิทยุกรุงเทพฯ ได้ความตามที่ยังจำได้ดังกล่าวนี้นี้ หวังว่าผู้ที่อยู่ในกรุงเทพฯ คงพอจำกันได้บ้าง)

คณะรัฐมนตรีขณะนั้นนายพันเอก พระยาพหลฯ เป็นนายกรัฐมนตรีตั้ง

กล่าวแล้ว พิจารณาเห็นว่าสมควรเสนอสภาผู้แทนราษฎรตั้งผู้สำเร็จราชการในทันใด ภายหลังจากที่สภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบในการอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นทรงราชย์ ในวันที่ ๗ มีนาคม นั้น ในการนี้ก็ต้องทบทวนท่านที่คณะรัฐมนตรีเห็นว่าสมควรเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไว้ล่วงหน้า ดังนั้นจึงได้มอบให้นายกรัฐมนตรีและข้าพเจ้า ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เพื่อกราบทูลขอให้ทรงรับเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่ด้วย แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต รับสั่งว่า พระองค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ถ้าจะทรงรับเป็นผู้สำเร็จราชการสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่แล้วก็มีผู้ติฉินนินทาว่า พระองค์ต้องการจะเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตลอดกาล จึงขอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาพระบรมวงศ์องค์อื่นและข้าราชการผู้ใหญ่ที่สมควรเถิด

คณะรัฐมนตรีจึงประชุมกันสมควรมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ๓ ท่าน ประกอบเป็นคณะผู้สำเร็จราชการ โดยมีพระบรมวงศ์องค์หนึ่งเป็นประธาน อีกองค์หนึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการในคณะ และอีกท่านหนึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ที่มีความรู้ความชำนาญในราชการแผ่นดิน

ในการพิจารณาพระบรมวงศ์ที่สมควรเป็นประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ก็ปรากฏว่า พระบรมวงศ์ส่วนมากในขณะนั้นได้เสด็จไปประทับอยู่ในต่างประเทศ ภายหลังจากกรณีที่เรียกว่า “กบฏบวรเดช” ส่วนท่านที่ยังทรงอยู่ในสยาม นอกจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ก็ยังมีเจ้านายที่ทรงกรมอยู่องค์หนึ่ง คือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอโศกสารินุทิต กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ซึ่งเป็นพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระจักรพรรดิพงษ์ ซึ่งนายพันเอก พระยาพหลฯ ค้นเคยกับท่าน เพราะรับราชการเป็นราชองครักษ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ด้วยกัน ส่วนข้าพเจ้านั้น พระองค์ท่านทรงรู้จักข้าพเจ้าตั้งแต่ข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาอยู่ในปารีส คือเมื่อครั้ง

พระองค์ท่านตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ฯ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ซึ่งเป็นพระภคินีร่วมพระชนกและพระชนนีของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลฯ เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงทรงไปรักษาพระองค์ในประเทศฝรั่งเศสเสด็จในกรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ได้รับสั่งให้ข้าพเจ้านำพระองค์ท่านทัศนจักรกรุงปารีสหลายครั้ง ข้าพเจ้านับถือท่านมากที่ได้เห็นพระจริยาวัตรเยี่ยงนักประชาธิปไตย ไม่ทรงถือองค์ว่าเป็นเจ้านายที่สูงศักดิ์ บางครั้งทรงลงพระหัตถ์ทำพระกระยาหารที่ครัวเสกานทูตด้วยพระองค์เอง ข้าพเจ้ายังจำได้ว่า มีอาหารเสวยบางอย่างที่โอชะซึ่งข้าพเจ้าศึกษาจากพระองค์โดยรับเป็นผู้ซื้ออาหารสดถวายตามที่ทรงวาน แล้วเป็นลูกมือท่านส่วนหนึ่งเท่านั้น

เมื่อนายพันเอก พระยาพหลฯ และข้าพเจ้าไปเฝ้าเสด็จในกรมองค์นั้น เพื่อขอประทานอนุญาตเสนอพระนามท่านต่อสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติเห็นชอบในการตั้งท่านเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ท่านก็ได้ประทานอนุญาต

ครั้งแล้วพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ราชเลขานุการในพระองค์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้เสด็จมาพบ พ.อ. พระยาพหลฯ และข้าพเจ้าที่วังปารุสกวัน ได้ทรงนำเอกสารต่างๆ มาให้ พ.อ. พระยาพหลฯ และข้าพเจ้าพิจารณา พ.อ. พระยาพหลฯ และข้าพเจ้าเห็นว่า พระองค์ได้ทรงร่วมมือกับรัฐบาลเป็นอย่างดีจึงได้ทบทวนท่านที่จะขอเสนอพระนามเป็นผู้สำเร็จราชการอีกองค์หนึ่ง พระองค์ทรงยินดี (ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้าพเจ้านั้น พระองค์ทรงรู้จักข้าพเจ้าตั้งแต่พระองค์ศึกษาในประเทศอังกฤษ และได้มาเยือนปารีสหลายครั้ง ซึ่งได้กรุณาให้ข้าพเจ้าเป็นมัคคุเทศก์ของพระองค์บางครั้ง ข้าพเจ้าเห็นว่า พระองค์ท่านไม่ถือองค์ว่าสูงศักดิ์ แต่ทรงบำเพ็ญองค์เยี่ยงนักประชาธิปไตย ต่างกับพวกปลายแถวพระราชวงศ์บางคน ที่อวดอ้างเป็นเจ้ายิ่งกว่าหม่อมเจ้า)

ในส่วนข้าราชการผู้ใหญ่ นั้น คณะรัฐมนตรีเห็นว่า มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยาอมราชชาติเสนาสงครามรินทรฯ ซึ่งเคยรับราชการเป็นที่ไว้วางพระราช

เหตุที่ยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ในตำแหน่งสำคัญๆ อาทิเป็น
อุปทูตรักษาการสถานทูตสยาม กรุงลอนดอน ระหว่างที่สยามพิพาทกับ
ฝรั่งเศสเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ต่อมาเป็นสมุหเทศาภิบาล มณฑลนครศรีธรรมราช
ซึ่งปกครองบริเวณ ๗ หัวเมือง ของไทยอิสลามด้วย ต่อมาได้เป็นเสนาบดี
กระทรวงโยธาธิการ กระทรวงนครบาล ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งทรงยกย่องเจ้าพระยายมราชในฐานะพระอาจารย์
ระหว่างทรงศึกษาในประเทศอังกฤษ ดังปรากฏความพิศดารในสุพรรณบัตร
ที่พระราชทานบรรดาศักดิ์สูงนั้นแล้ว ก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้รวมกระทรวงนคร
บาลเป็นกระทรวงเดียวกับกระทรวงมหาดไทย แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยา
ยมราชเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยที่จัดระบบใหม่นี้ ท่านรับราชการ
สนองพระเดชพระคุณต่อมาจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ
แล้วกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่ง ท่านผู้นี้จึงมีอาวุโสสูงสุดในบรรดา
ข้าราชการผู้ใหญ่ พ.อ. พระยาพหลฯ ขอให้ข้าพเจ้าไปกราบเรียนทาบถาม
ท่าน แต่ข้าพเจ้าขอตัวเกรงว่าจะมีผู้ครหาว่า ข้าพเจ้าลำเอียงญาติผู้ใหญ่ของ
ข้าพเจ้า (ดูภาคผนวก) ดังนั้นจึงขอให้ พ.อ. พระยาพหลฯ ทาบถามท่านเอง
เมื่อทาบถามแล้ว ท่านยินดีต่อนุญาตให้เสนอนามท่านต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อ
ลงมติตั้งท่านเป็นคนหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ครั้นเมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบตามข้อเสนอของรัฐบาล
ให้อัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาฉันทมหิตลเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว
ต่อมาในวันที่ ๗ มีนาคม นั้นเอง สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ลงมติเห็นชอบในการ
ตั้งคณะผู้สำเร็จราชการประกอบด้วย

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ ประธาน

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้สำเร็จราชการ

มหาอำมาตย์นายก เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ผู้สำเร็จราชการ

ข่าวที่ทำให้ข้าพเจ้าสลดใจเป็นอันมาก คือ ขณะที่เรือเดินสมุทร “กองค์
แวร์เด” ซึ่งข้าพเจ้าโดยสารไปยุโรปเพื่อเจรจาสดอกเบียเงินกู้ของรัฐบาล
และทาบถามนานาประเทศในการที่จะแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคนั้น ได้
เทียบท่าเมือง “บรินดิซี” ประเทศอิตาลี เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘
เพื่อนโดยสารชาวต่างประเทศคนหนึ่งซื้อหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษมาอ่าน
พบข้อความพาดหัวเรื่องว่า พรินซ์อนุวัตน์ ผู้สำเร็จราชการสยาม ปลงพระชนม์
เอง คนต่างประเทศนั้นจึงเอาหนังสือพิมพ์นั้นมาให้ข้าพเจ้าอ่านดู ข้าพเจ้า
ไม่เชื่อว่าข่าวนั้นจะเป็นจริงจึงบอกเขาว่า ข่าวนั้นไม่น่าเชื่อ เพราะเมื่อก่อน
ข้าพเจ้าจากสยามก็ได้ไปทูลลาท่าน ไม่เห็นท่านทรงมีพระอาการอย่างใดที่จะ
ทำให้ท่านปลงพระชนม์เอง คนต่างประเทศนั้นตอบว่า ข่าวที่ส่งมาโดยสำนัก
ข่าวที่เชื่อถือได้นั้นต้องเป็นความจริง ข้าพเจ้าโดยสารเรือลำนั้นต่อไปถึงเมือง
“เตรียสท์” เพื่อเยี่ยมผู้ต่อเรือที่มีนายทหารเรือไทยประจำอยู่ แล้วขอเลื่อนการ
พบมุสโสลินีไว้ก่อน โดยข้าพเจ้ารีบโดยสารรถไฟตรงไปยังเมือง “โลซานน์”
เพื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาฉันทมหิตลและสมเด็จพระอนุชา
(รัชกาลที่ ๙) และพระราชชนนี (พระนามขณะนั้น) ข้าพเจ้าขอให้หลวงสิริ
ราชไมตรี ราชเลขานุการในพระองค์ เอาโทรเลขที่รัฐบาลกราบบังคมทูลมา
ให้ดู ปรากฏข้อความตามข่าวที่ข้าพเจ้าได้อ่านจากหนังสือพิมพ์ฉบับที่กล่าว
แล้ว ไม่มีรายละเอียดว่า ปลงพระชนม์ด้วยวิธีใดและเหตุใด ข้าพเจ้าจึงรีบมา
กรุงปารีส แล้วได้รับรายงานจากนายพันเอกหลวงอดุลเดชจรส์ว่า หลวงอดุลฯ
เองได้เป็นผู้ทำการชันสูตรพระศพเสด็จในกรมหมื่นอนุวัตน์ฯ ปรากฏว่า
พระองค์ทรงใช้อาวุธปืนสั้นปลงพระชนม์เอง โดยทรงอมปากกระบอกปืนไว้ที่
พระโอษฐ์ แล้วใช้นิ้วของพระองค์เองลั่นไก กระสุนเจาะเพดานพระโอษฐ์
ทำให้สิ้นพระชนม์ สอบสวนพระชายาและคนในวังได้ความว่า ก่อนสิ้น
พระชนม์ เคยรับสั่งว่า “เวลานี้เราจะทำอะไร แม้แต่กระดิกนิ้วก็มีคนเขาวา”

ได้ความต่อไปอีกว่า มีเจ้าบางองค์ค่อนข้างอดทนในการเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการโดยคณะราษฎรสนับสนุน มีคนเขียนบัตรสนเท่ห์ประณามท่านต่างๆ (ถ้ากรมตำรวจยังรักษาสำนวนการสอบสวนไว้ก็อาจเปิดเผยได้แล้ว ในเวลานั้น มีหนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ แทบทุกฉบับลงรายละเอียดในการปลงพระชนม์ของเสด็จในกรม แต่ผู้สันหัดในการตะโกนตามโรงภาพยนตร์ยังไม่ปรากฏตัวในสยาม)

ต่อมาในวันที่ ๒๐ สิงหาคม ปีนั้น คณะรัฐมนตรีจึงเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติเห็นชอบในการตั้งเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินเป็นผู้สำเร็จราชการในตำแหน่งที่ว่างอยู่ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรเห็นชอบด้วย คณะผู้สำเร็จราชการต่อจากนั้นจึงประกอบด้วย

พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการ

เจ้าพระยายมราช ผู้สำเร็จราชการ

เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน (อุ่ม อินทรโยธิน) ผู้สำเร็จราชการ

โดยเฉพาะเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินนั้น ท่านสืบเชื้อสายจากเจ้าฟ้าทองอินทร ซึ่งเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี ท่านมิได้ร่วมในคณะราษฎร แต่บังเอิญในตอนเช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านซึ่งออกจากราชการแล้ว ได้ไปเดินเล่นเวลาเช้าตามปกติ เมื่อท่านเดินมาถึงหน้ากำแพงรั้วเหล็กพระที่นั่งอนันตสมาคม ท่านเห็น พ.อ. พระยาพหลฯ ที่ได้ประกาศยึดอำนาจในนามคณะราษฎรแล้วนั้น กำลังใช้เหล็กงัดโซ่ที่ล้อมประตูกำแพงรั้วเหล็กใส่กุญแจเหล็กไว้วันนั้น ทั้งนี้เพราะ พ.อ. พระยาพหลฯ มีชื่อกำยำแข็งแรงนัก เจ้าพระยาพิชเยนทรจึงเดินเข้าไปดู พหลฯ ท่านก็ปรารภว่า “พวกนี้มันสามารถ” แล้วท่านก็จากไป ต่อมาเวลาคณะราษฎรมิงานทำบุญท่านก็อุตส่าห์มาร่วมบ่อยๆ ท่านจึงได้รับความนับถือจากคณะราษฎร

ต่อมาเจ้าพระยายมราชได้ถึงแก่อสัญกรรม สภาผู้แทนราษฎรยังมีที่ตั้งซ่อมผู้ใดในตำแหน่งว่าง ฝ่ายญี่ปุ่นที่เข้ายึดประเทศไทยตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ นั้น ได้แจ้งต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้ขัดขวางไมตรีระหว่างญี่ปุ่นกับไทย จึงขอให้รัฐบาลไทยจัดการให้ข้าพเจ้าออกจากรัฐบาล โดยให้ไปอยู่ในตำแหน่งอื่นที่ไม่มีอำนาจการบริหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ให้ พล.ต.อ. อุดมเดชจรัส แจ้งแก่ข้าพเจ้าว่า ขอให้ข้าพเจ้าลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ถ้าข้าพเจ้าเห็นชอบด้วย ก็จะเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติแต่งตั้งข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในตำแหน่งที่ว่างอยู่ ข้าพเจ้าจึงตกลงยอมให้เสนอชื่อข้าพเจ้าต่อสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าวนั้น เพราะข้าพเจ้าเห็นว่า ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยเนื้อแท้แล้วไม่มีภาระมาก จึงช่วยให้ข้าพเจ้ามีเวลาที่จะจัดขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเป็นการลับ ซึ่งต่อมามีชื่อว่า “ขบวนการเสรีไทย” และข้าพเจ้าก็จะได้พ้นจากการอยู่ในรัฐบาลที่ร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่น

สภาผู้แทนราษฎรลงมติเป็นเอกฉันท์ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔ แล้วข้าพเจ้าได้ปฏิญาณตนต่อสภาผู้แทนราษฎรในการเข้ารับตำแหน่งใหม่เมื่อวันที่ ๒๓ เดือนเดียวกันนั้น

ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๔๘๕ เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินถึงแก่อสัญกรรม สภาผู้แทนราษฎรมิได้ตั้งซ่อมผู้ใดแทน คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงเหลือเพียง ๒ คน คือพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ผู้ทรงเป็นประธานและข้าพเจ้า

ต่อมาเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ลาออกจากตำแหน่ง ด้วยเหตุที่จะกล่าวต่อไปในภายหลัง

สภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ปีเดียวกันนั้น ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการฯ แต่ผู้เดียว

- ๗ -

โดยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจะทรงบรรลุนิติภาวะในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๔๔ แต่เนื่องจากการคมนาคมไม่สะดวกจึงไม่สามารถเสด็จพระราชดำเนินกลับพระนคร และไม่ทรงสามารถตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ ดังนั้น สภาผู้แทนราษฎรอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ฉบับ พ.ศ. ๒๔๗๕ ลงมติเมื่อวันที่ ๖ กันยายน ปีนั้น ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อไปจนกว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จนิวัตสู่พระนคร

ข้าพเจ้าก็ได้รับส่งโทรเลขกราบบังคมทูลขอให้เสด็จกลับสู่พระนคร โดยตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรจัดเครื่องบินอัญเชิญเสด็จกลับสู่พระนครเพื่อทรงปฏิบัติพระราชภาระของพระองค์ เรื่องนี้มีฝรั่งได้เขียนหนังสือและนำสำเนาโทรเลขกราบบังคมทูลของข้าพเจ้ากับพระราชกระแสรับสั่งพิมพ์ไว้อย่างละเอียดแล้ว อันเป็นการแสดงความบริสุทธิ์ของข้าพเจ้าที่ไม่เห็นยิวรังตำแหน่งผู้สำเร็จราชการฯ ไว้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จกลับถึงพระนครเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกาศพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๔๔ ให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งรัฐบุรุษอาวุโส

- ๘ -

หน้าที่เกี่ยวกับการถวายความดูแลพระบรมวงศานุวงศ์นั้น เป็นของสำนักพระราชวังซึ่งสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี คณะผู้สำเร็จราชการแทน

พระองค์ไม่มีอำนาจสั่งการ คือต้องสั่งผ่านสำนักราชเลขาการในพระองค์ซึ่งติดต่อไปยังสำนักนายกรัฐมนตรีให้สั่งการมายังสำนักพระราชวัง แต่ถ้าเลขาธิการพระราชวังจะลุ่มอล่วยก็รับทำตามที่คณะผู้สำเร็จราชการฯ ร้องขอ โดยสำนักพระราชวังรับผิดชอบต่อนายกรัฐมนตรี ดังนั้น แม้พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์จะทรงปรารถนาถวายความช่วยเหลือพระบรมวงศานุวงศ์ก็ไม่มีอำนาจโดยตรง ยิ่งเป็นข้าพเจ้าแล้ว ตามระเบียบวิธีปฏิบัติราชการก็ยิ่งทำได้ยาก

เลขาธิการพระราชวังสมัยนั้นคือพระยาชาติเดชอุดม รองเลขาธิการฯ คือนายเฉลียว ปทุมรส ซึ่งเป็นเพื่อนก่อนการ ๒๔ มิถุนาฯ ฉะนั้น ในการถวายความปลอดภัยสมเด็จพระศรีสวรินทิราฯ ซึ่งพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ทรงมอบให้ข้าพเจ้าช่วยเป็นภาระ ก็โดยที่พระองค์ทรงเห็นว่า ข้าพเจ้าอาจขอให้นายเฉลียว ปทุมรส รับช่วงไปจัดการ โดยรับผิดชอบเองต่อสำนักนายกรัฐมนตรีที่เป็นเจ้าหน้าที่โดยตรง และถ้าจำเป็นต้องเสด็จประทับในหัวเมือง ก็มีสถานที่อยู่ในความดูแลของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งนายปราโมทย์ พึ่งสุนทร ผู้ก่อนการ ๒๔ มิถุนาฯ เป็นผู้อำนวยการ ถ้าจะเสด็จประทับที่เกาะเมืองอยุธยา ก็มีบริเวณอาคารและสถานที่ของกองรักษาที่หลวงสังกัดกระทรวงการคลัง ซึ่งมีนายสนิท พินวนล ผู้ช่วยปลัดกระทรวงการคลังเป็นผู้อำนวยความสะดวกอยู่ นอกจากนี้ ยังมีพระยาเทวาริราช หัวหน้ากองในสำนักพระราชวัง ซึ่งชอบพอกับข้าพเจ้า คอยช่วยเหลืออยู่อีกด้วยในเรื่องที่เกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์

ด้วยเหตุดังกล่าวแล้วนี้ การถวายความปลอดภัยแต่พระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามที่บางครั้งจะรอช้าไม่ได้เพราะมีภัยจากเครื่องบิน จะต้องใช้วิธีลัด ขอให้ผู้ที่กล่าวนามมาแล้วช่วยรับผิดชอบดำเนินงานตามที่ข้าพเจ้าขอร้อง

- ๙ -

พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ และหม่อมกอบแก้ว ชายา เป็นนักกีฬา แต่ข้าพเจ้าไม่เล่นตัดทางกีฬา จึงมิได้ไปร่วมการเล่นกีฬากับท่านมากนัก นอกจากบางครั้งท่านทรงชวนให้ข้าพเจ้าไปเล่นแบดมินตันบ้าง แต่จอมพล ป.ฯ เป็นนักกีฬาผู้หนึ่งซึ่งมีโอกาสเล่นกีฬากับพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ช่วยให้ท่านทั้งสองมีความสนิทสนมกันยิ่งขึ้น และเห็นอกเห็นใจกัน

ข้าพเจ้าไม่เคยทราบมาก่อนว่า จอมพล ป.ฯ เคยส่งใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมายังพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งท่านเห็นว่า เป็นเรื่องที่จอมพล ป.ฯ มีความน้อยใจในปัญหาส่วนตัวซึ่งไม่ใช่ปัญหาทางราชการ ท่านจึงส่งใบลากลับคืนไปโดยมิได้แจ้งให้ข้าพเจ้าทราบ

ต่อมาประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ จอมพล ป.ฯ ได้ยื่นใบลาตรงมายังประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีก แล้วจอมพล ป.ฯ ก็ได้ออกจากทำเนียบสามัคคีชัยไม่รู้ว่าไปที่ไหน ชะรอยพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ จะทรงทราบว่า จอมพล ป.ฯ ต้องการลาออกจริงเพื่อปรับปรุงคณะรัฐบาลใหม่ก็ได้ พระองค์จึงส่งใบลาจอมพลมาให้ข้าพเจ้าพิจารณา ข้าพเจ้าจึงเขียนความเห็นในบันทึกหน้าปกใบลานั้นว่า "ใบลานั้นถูกต้องตามรัฐธรรมนูญแล้วอนุมัติให้ลาออกได้" ข้าพเจ้าลงนามไว้ตอนล่าง ทั้งที่ว่างตอนบนไว้เพื่อให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ทรงลงพระนาม ซึ่งพระองค์ก็ทรงลงพระนาม ข้าพเจ้าจึงเชิญนายทวี บุญยเกตุ ซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีและเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมาถามว่า จอมพล ป.ฯ จะจัดการปรับปรุงรัฐบาลอย่างไรหรือ ก็ได้รับตอบว่า คงจะจัดการปรับปรุงรัฐบาล และตามหาตัวจอมพล ป.ฯ ก็ยังไม่พบ แต่เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการฯ ส่งคำอนุมัติใบลาออกของจอมพล ป.ฯ แล้ว สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีซึ่งบังคับบัญชากรมโฆษณาการอยู่ด้วยก็จะให้วิทยุของกรมนั้นประกาศการลาออกของจอมพล ป.ฯ

ฝ่ายจอมพล ป.ฯ ขณะนั้นจะอยู่ ณ ที่แห่งใดก็ตาม เมื่อได้ฟังวิทยุกรมโฆษณาการประกาศการลาออกเช่นนั้นแล้ว ก็แสดงอาการโกรธมาก ครั้นแล้วได้มีนายทหารจำนวนหนึ่งไปเฝ้าพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน ซึ่งท่านผู้นี้ประทับอยู่ขณะนั้น ขอให้จัดการเอาใบลาคืนให้จอมพล ป.ฯ เป็นธรรมดาที่พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ เห็นอาการของนายทหารเหล่านั้น จึงตกพระทัย เพราะไม่ทรงสามารถเอาใบลาคืนให้จอมพล ป.ฯ ได้ ฉะนั้น พระองค์พร้อมด้วยหม่อมกอบแก้ว ชายา ได้มาทำเนียบที่ข้าพเจ้าได้อาศัยอยู่ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำใกล้ท่าช้างวังหน้า ขออาศัยค้างคืนที่ท่าเนียบข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงขอให้เพื่อนทหารเรือช่วยอารักขาตามพระประสงค์ ซึ่งเป็นการช่วยอารักขาข้าพเจ้าด้วย เพื่อนทหารเรือได้ส่งเรือยามฝั่งในบังคับบัญชาของ ร.อ. วัชรชัย ชัยสิทธิเวช ร.น. มาจอดที่หน้าท่าเนียบของข้าพเจ้า ฝ่าย พ.ต. หลวงราชเดชะราของครักษ์ประจำตัวข้าพเจ้า และ พ.ท. ประพันธ์ กุลพิจิตร ราชของครักษ์ประจำองค์พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ก็ได้มาร่วมให้ความอารักขาด้วย เราสังเกตดูจนกระทั่งเวลาบ่ายของวันรุ่งขึ้นก็ไม่เห็นมีนายทหารบกหรือทหารอากาศมาคุกคามประการใด ดังนั้น พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ กับหม่อมกอบแก้วจึงกลับไปพระที่นั่งอัมพรสถาน

ต่อมาจอมพล ป.ฯ ก็ได้ใบลาออกกลับคืนไป แล้วสั่งให้วิทยุกรมโฆษณาการกระจายเสียงใจความว่า ที่วิทยุกระจายเสียงว่า จอมพล ป.ฯ ลาออกนั้นคลาดเคลื่อนไป จอมพล ป.ฯ ยังคงครองตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป เพราะหลักฐานการลาออกสูญหายไป

จอมพล ป.ฯ จึงตำหนินายทวี บุญยเกตุ ที่ให้วิทยุกระจายเสียงการลาออกของจอมพล ป.ฯ นายทวี บุญยเกตุ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีและเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ครั้นแล้วจอมพล ป.ฯ อ้างตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ออกคำสั่งให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ และข้าพเจ้าประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด คือ เท่ากับให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บัญชาการ

ทหารสูงสุด และให้ไปรายงานตัวภายใน ๒๔ ชั่วโมง

พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ได้เสด็จไปรายงานพระองค์ต่อจอมพล ป.ฯ ตามคำสั่ง

ส่วนข้าพเจ้าไม่ยอมไปโดยให้เหตุผลว่า ข้าพเจ้ามีตำแหน่งเป็นผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นจอมทัพตามรัฐธรรมนูญ ถ้าข้าพเจ้าไปรายงานตน ยอมอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ก็เท่ากับข้าพเจ้าลดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ลงอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีรัฐมนตรีบางนายได้ชี้แจงขอร้องให้จอมพล ป.ฯ ถอนคำสั่งที่ว่านั้น ซึ่งจอมพล ป.ฯ ก็ได้ยอมถอนคำสั่ง เป็นอันว่า พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ และข้าพเจ้าจะสามารถปฏิบัติภารกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเป็นจอมทัพตามรัฐธรรมนูญได้ต่อไป

- ๑๐ -

ต่อมาประมาณเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ เสด็จไปพักผ่อนที่วังไกลกังวล หัวหิน รับสั่งชวนให้ข้าพเจ้าไปเยี่ยมพระองค์ในปลายสัปดาห์ ข้าพเจ้าก็ได้ไปครั้งหนึ่งตามคำชวน

ระหว่างนั้นได้รับฟังวิทยุต่างประเทศกระจายข่าวว่า พระเจ้าวิตตอร์ เอมมานูเอลแห่งอิตาลีไม่อาจทรงเพิกเฉยต่อการดำเนินของมุสโสลินีที่ทำให้ชาติประสบความพ่ายแพ้ในสงคราม และนำอิตาลีไปสู่ความหายนะ พระองค์จึงรับสั่งให้มุสโสลินีเข้าเฝ้าที่พระราชวังกิรินัล แล้วผู้ที่ร่วมคิดกับพระองค์ทำการจับกุมมุสโสลินีในโรงพยาบาล เปิดประตูเรือนออกไปจากพระราชวังโดยคน ๒ ข้างทางที่รถผ่านไปไม่อาจทราบได้ว่าเป็นรถที่พาตัวมุสโสลินีไปสู่ที่คุมขังแห่งหนึ่ง ครั้นแล้วพระมหากษัตริย์องค์นั้นทรงแต่งตั้งจอมพลบาโดกลิโอเป็นนายกรัฐมนตรี จัดตั้งรัฐบาลใหม่แห่งชาติอิตาลีขึ้น

พระองค์เจ้าอาทิตย์กับข้าพเจ้าได้สนทนาดังเหตุการณ์ครั้งนี้แล้ว

พระองค์รับสั่งว่า ในเมืองไทยไม่มีใครที่จะกล้าทำเช่นนั้น ข้าพเจ้าจึงทูลเพื่อสนุกๆ ว่า ต้องหาคนแก่ๆ อย่างบาโดกลิโอ แล้วทูลต่อไปว่า เมื่อตอนบ่ายที่รถไฟซึ่งข้าพเจ้าโดยสารมาหัวหินนั้น เห็น พล.ท. พระยาวิชิตรวงค์วุฒิไกรยืนอยู่ที่สถานีหัวทราย ท่านผู้นี้ชราพอๆ กับจอมพล บาโดกลิโอ น่าจะทำได้ ครั้นแล้วเราก็เสสรวลกันเป็นเรื่องสนุกไม่จริงจัง

ต่อมาเมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์เสด็จกลับจากหัวหินแล้ว วันหนึ่งนายเฉลียว ปทุมรส ได้รับมาหาข้าพเจ้าบอกว่า จอมพล ป.ฯ ได้เรียกประชุมผู้ก่อการ ๒๔ มิถุนาฯ เป็นการด่วน แจ้งว่า พระองค์เจ้าอาทิตย์ได้รายงานว่า ข้าพเจ้าคิดจับตัว จอมพล ป.ฯ เหมือนที่มุสโสลินีถูกจับ โดยข้าพเจ้าจะให้ พล.ท. พระยาวิชิตรฯ เป็นผู้นำจับ จึงให้ผู้ก่อการฯ ปรีชาโทหยาพเจ้า ที่ประชุมขอรอการลงมติไว้ก่อน อ้างว่า จะเชื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ยังไม่ได้ ขอให้ตั้งกรรมการมาสอบสวนข้าพเจ้า กรรมการกำลังออกจากวังสวนกุหลาบมุ่งหน้ามายังทำเนียบท่าช้างแล้วไม่ช้ากรรมการก็มาถึง เท่าที่จำได้ มาด้วยกัน ๓ คน มี พล.ร.ท. สินธุ์ กมลนาวิน ร.น. พ.อ. ช่วง เขวงศักดิ์สงครามด้วยคนหนึ่ง ส่วนอีกท่านหนึ่งจำไม่ได้ กรรมการได้สอบถามข้าพเจ้า ข้าพเจ้ารับว่าพูดตามที่กล่าวนั้น แต่เป็นการพูดเล่นสนุกๆ เพราะพระองค์อาทิตย์ปรารภขึ้น ถ้าข้าพเจ้าจะจับจอมพล ป.ฯ จริงแล้วก็ไม่บอกพระองค์เจ้าอาทิตย์ เพราะข้าพเจ้ายังมีเพื่อนที่ไว้ใจได้ยิ่งกว่าพระองค์อาทิตย์มากนัก และ พล.ท. พระยาวิชิตรฯ นั้น ท่านชราแล้ว จะใช้ท่านทำการอย่างทีกล่าวดูได้อย่างไร คณะกรรมการกลับไปรายงานจอมพล ป.ฯ ว่า เป็นเรื่องที่พระองค์เจ้าอาทิตย์ทรงเอาเรื่องเหลวไหลมารายงานจอมพล ป.ฯ เรื่องก็ระงับไป พระองค์เจ้าอาทิตย์ก็ทรงเจื่อนๆ กับข้าพเจ้า แต่นั้นมา ข้าพเจ้าก็ต้องระงับในการพูดกับท่าน

ภายหลังสงคราม เมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ประจวบหน้าก่อนสิ้นพระชนม์ ประมาณ ๑-๒ วัน ท่านทรงให้นายเฉลียว ปทุมรส มาเชิญข้าพเจ้าไปเฝ้าที่วังรัตนภา ถนนเศรษฐศิริ ว่า ก่อนสิ้นพระชนม์ ท่านขอพบข้าพเจ้าเพื่อขอ

ขมาสิ่งที่ล่วงเกินแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ไปเฝ้า รับสั่งว่า ขอให้ข้าพเจ้า
อโหสิกรรมในเรื่องที่ท่านได้กระทำไป ข้าพเจ้าได้ทูลว่า ข้าพเจ้าถวายอโหสิ
กรรมมาก่อนแล้ว ขอให้ทรงตั้งพระทัยยึดมั่นในพระพุทธรูป ทรงทำจิตใจให้
ผ่องแผ้วอย่าวิตกกังวลเลย ต่อมาพระองค์ก็ได้สิ้นพระชนม์ด้วยความสงบ
ข้าพเจ้ามิได้จงเวรอย่างหนึ่งอย่างใดแก่ท่านให้เป็นที่สะเทือนพระทัยเลย
ซึ่งถ้าหากท่านทรงมีพระญาณวิถีก็คงทรงทราบ ว่า ข้าพเจ้ามิได้ทำการอย่างใด
เป็นที่สะเทือนพระทัย

- ๑๑ -

เสียงของราษฎรไทยไม่พอใจจอมพล ป. มากยิ่งขึ้น เนื่องจากจอมพล
ป. จะทำไทยให้เป็นมหาอำนาจ โดยบังคับให้ราษฎรชายหญิงต้องสวมหมวก
ไปในที่สาธารณะ ห้ามกินหมาก แพ้ที่เป็นที่อยู่อาศัยตามแม่น้ำลำคลองต้อง
ย้ายขึ้นบก อ้างว่า ประเทศที่เจริญแล้วไม่อยู่แพเพราะไม่มีลั้วม เกณฑ์แรง
ราษฎรไปสร้างถนน ค่าครองชีพแพงขึ้นกว่าเมื่อก่อนสงครามหลายเท่า
เครื่องอุปโภคบริโภคอดัดขาดแคลน ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทหนึ่งและ
ประเภทสองมีความไม่พอใจมากขึ้นทุกที

วิทยุกรมโฆษณาการที่กระจายเสียงสดุดีจอมพล ป. พร้อมทั้งคำขวัญ
และเพลงต่างๆ อาทิ “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” “ท่านผู้นำไปทางไหนฉันจะตาม
ไปด้วย” และบทความของทำเนียบสามัคคีชัย ฯลฯ แทนที่จะได้รับความนิยม
จากราษฎรส่วนมาก แต่กลับทำให้ราษฎรส่วนมากไม่พอใจยิ่งขึ้น ครั้นแล้ว
“จตุสดมภ์” คือบุคคล ๔ คน ที่มีผู้เอาชื่อตัวมาผูกเป็นวลีสอดคล้องกันซึ่งถือ
ว่าเป็นผู้หนุนจอมพล ป. ให้ทำผิด (ใครอยากรู้ชื่อก็ให้ถามผู้ที่จำได้ดู) ก็เสนอ
ให้ทางการสั่งโรงภาพยนตร์เมื่อได้ฉายหนังเรื่องเสร็จแล้วให้ฉายภาพจอมพล
ป. โดยให้ผู้ชมภาพยนตร์ยืนขึ้นทำความเคารพ เช่นเดียวกับโรงภาพยนตร์ใน
อิตาลีสมัยมุสลิมอลินี ความไม่พอใจของราษฎรส่วนมากจึงถึงขีดสูงสุดที่

ต้องการให้มีการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทหนึ่งและ
ประเภทสองส่วนมากได้ตระหนักถึงความปรารถนาของราษฎรที่จะให้รัฐบาล
จอมพล ป. ต้องออกไปโดยมีรัฐบาลใหม่ที่เป็นประชาธิปไตยเข้ามาแทนที่

ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นมิได้นิ่งเฉยดูตาย คือได้คอยสดับรับฟังว่า เมื่อราษฎร
ไทยไม่พอใจจอมพล ป. ซึ่งรวมมือกับญี่ปุ่นเช่นนั้นแล้ว ความไม่พอใจที่ราษฎร
มีต่อฝ่ายญี่ปุ่นอยู่แล้วก็ยิ่งจะเพิ่มความไม่พอใจญี่ปุ่นขึ้นมาด้วย ดังนั้น ฝ่าย
ญี่ปุ่นจึงคิดหาตัวบุคคลที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาลไทยขึ้นใหม่ ใน
การนี้ พล.ต.อ. อุดมฯ ได้มาเล่าให้ฟังว่า เห็นอาการผิดปกติที่ญี่ปุ่นเอาทูตญี่ปุ่น
สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เข้าเมืองไทย และพวกนี้ได้ไปเยี่ยมคำนับเจ้านาย
บางองค์ ขุนนางเก่าบางคน อีกทั้งได้สนับสนุนให้อดีตรัฐมนตรีบางคนที่อยู่
ญี่ปุ่นพูดวิหุกระบายเสียงเนื่องๆ จึงสงสัยว่า ญี่ปุ่นคิดจะเปลี่ยนตัวจอมพล ป.

ต่อมาจอมพล ป. ได้จัดพิธีชวนญี่ปุ่นให้ไปร่วมสาบานต่อหน้า “พระพุทธร
มหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต” ว่าจะซื่อสัตย์ต่อกันไปจนที่สุด ญี่ปุ่นซึ่งนับถือ
ลัทธิบูชิโดกันเป็นจำนวนมากมิใช่พุทธศาสนิก แต่ก็ยอมไปทำพิธีสาบานที่
โบสถ์วัดพระแก้วด้วย มีเพื่อนคนหนึ่งที่ดีติดต่อกับฝ่ายญี่ปุ่นได้บอกข้าพเจ้าว่า
ญี่ปุ่นได้ปรารถกับเขาว่า ญี่ปุ่นชักจะระแวงจอมพล ป. ว่า เหตุใดต้องชวนพวก
เขาไปสาบาน จอมพล ป. น่าจะมีความคิดหักหลังญี่ปุ่น

ส่วนวิทยุนิวเคลลิซของอังกฤษก็ใช้กลยุทธ์เพื่อทำให้ญี่ปุ่นระแวง
จอมพล ป. ยิ่งขึ้น โดยกระจายคำกลอนซ้ำๆ หลายวันและบอกซ้ำๆ ขอให้ผู้
ฟังจดไว้ ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นก็จดไว้ด้วย คำกลอนนั้นข้าพเจ้าฟังชินหูจึงยังจำได้ว่า
มีความว่าดังนี้

“เป็นจอมพลโฉนยอมเป็นจอมแพ
ทำผิดแล้วคิดแก้ไม่ได้หรือ
เกิดเป็นชายชาติตรีมีฝีมือ
ใยจึงดื้อให้ไพร่ นั่งช็อค”

ข้าพเจ้าทราบจากคนไทยที่ติดต่อกับญี่ปุ่นว่า กลอนบทนี้ญี่ปุ่นจดไว้แล้ว ระวังจอมพล ป. ยิ่งขึ้น ประกอบด้วย พ.อ. กาจ กาจสงคราม ได้เดินทางไปเมืองจีน โดยทางจีนให้นายพลโตลิ-นายใหญ่เกสตาไปจีนที่จุงกิงรับรอง ในการสนทนากันนั้นมีล่ำที่เป็นคนเกิดในเมืองไทย ขาวนี้วิ่งแวไปถึงฝ่าย ญี่ปุ่น แม้ พ.อ. กาจฯ จะบอกนายพลโตลิว่าตนเดินทางมาเอง แต่ญี่ปุ่นรู้วิ่งแว ก็สงสัยว่า จอมพล ป. คงใช้มา

คนไทยที่ติดต่อกับญี่ปุ่นรีบมาบอกข้าพเจ้าว่า ทหารญี่ปุ่นเตรียมที่จะเข้ายึดรัฐบาลไทย

- ๑๒ -

เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ จอมพล ป. เสนอร่างพระราชบัญญัติ ให้รับรองพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครเพชรบูรณ์และพุทธรักษา ซึ่งจอมพล ป. ดำริสร้างเป็นนครขึ้นในบริเวณป่าที่มีไม้จับสันระบัดร้ายแรง ในการนั้นก็ต้องเกณฑ์ราษฎรไปทำงานโยธา ผู้แทนราษฎรทั้งประเภทหนึ่ง และประเภทสองส่วนมาก ซึ่งตระหนักถึงความไม่พอใจของราษฎรอยู่แล้วได้ ลงมติไม่อนุมัติร่างกฎหมายนั้น

ปัญหาเกิดขึ้นภายในรัฐบาลว่า มตินั้นจะถือว่าเท่ากับเป็นการไม่ให้ความไว้วางใจรัฐบาลหรือไม่ รัฐมนตรีส่วนมากยืนยันว่า ตามมารยาท รัฐบาลต้องลาออก แต่สภาฯ อาจแนะนำคณะผู้สำเร็จราชการให้ตั้งใหม่ได้ จอมพล ป. จึงได้ยื่นใบลาออกต่อคณะผู้สำเร็จราชการ

คราวนี้ พระองค์เจ้าอาทิตย์ยังไม่ทรงลงพระนามอนุมัติให้จอมพล ป. ลาออก โดยเชิญประธานสภาฯ มาแจ้งให้ไปทบทวนสมาชิกสภาฯ ก่อนว่า จะเสนอผู้ใด แล้วจึงจะพิจารณาใบลาออกนั้น ผู้แทนราษฎรที่เป็นชั้นหัวหน้ามาถามข้าพเจ้าว่า สมควรให้ท่านผู้ใดเป็นนายกฯ ข้าพเจ้าแนะนำว่า ขอให้ไปทบทวนพระยาพหลฯ ต่อมาประธานสภาฯ ได้นำความเห็นส่วนข้างมากของ

ผู้แทนราษฎรเสนอคณะผู้สำเร็จราชการว่า พระยาพหลฯ ควรเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป ครั้นคณะผู้สำเร็จฯ เชิญพระยาพหลฯ มาถามความสมัครใจ ท่านก็ปฏิเสธ

ครั้นแล้วผู้แทนราษฎรส่วนที่เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยแล้วได้มาปรึกษาข้าพเจ้าว่าสมควรเป็นผู้ใดที่จะให้ความสะดวกแก่ขบวนการเสรีไทย ส่วนมากเห็นว่า นายทวี บุญยเกษตร มีลักษณะสมควรเป็นนายกรัฐมนตรี เช่นเดียวกับที่ผู้แทนราษฎรได้เคยลงมติให้นายทวีฯ เป็นประธานสภาฯ มาก่อนแล้ว แต่ถูกจอมพล ป. ชัดขวาง นายทวีฯ เป็นคนซื่อตรงและสามารถ และมีอาวุโสในคณะราษฎรเพราะเป็นผู้เข้าร่วมในคณะราษฎรตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ ขณะยังศึกษาอยู่ในปารีส (นายคองนั้นเพิ่งเข้าร่วมในคณะราษฎร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนาฯ ไม่กี่เดือน นายคองก็ยอมรับความจริงนี้ในปาฐกถาของเขาที่คุรุสภาแล้ว) แต่นายทวีฯ เป็นผู้พูดตรงไปตรงมา จึงเป็นการยากที่นายทวีฯ จะตีหน้ากับฝ่ายญี่ปุ่นได้ ฉะนั้นจึงเห็นกันว่า ให้ลองทบทวนนายคองดูว่าจะรับเป็นนายกเพื่อตีหน้ากับญี่ปุ่นได้หรือไม่ ส่วนการทำงานของรัฐบาลนั้นมอบให้นายทวีฯ เป็นผู้สำเร็จราชการสำนักนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าจึงเชิญนายคองฯ มาพบ ถามความสมัครใจ นายคองยอมตกลงตามเงื่อนไขนั้น ครั้นแล้ว ผู้แทนส่วนมากได้ลงมติลับเป็นการภายในเสนอให้ประธานสภาฯ นำเรื่องไปเสนอคณะผู้สำเร็จราชการให้ตั้งนายคองฯ เป็นนายกรัฐมนตรี พระองค์เจ้าอาทิตย์ทรงเก็งยังไม่ยอมตั้ง โดยขอคุณโยบายและรัฐมนตรีที่นายคองฯ จะเชิญเข้าร่วมในรัฐบาล นายคองทูลว่า ขอให้คณะผู้สำเร็จราชการตั้งนายคองฯ เป็นนายกก่อน แล้วจึงจะเสนอรัฐมนตรีในรัฐบาลใหม่ ฝ่ายข้าพเจ้าก็ยืนให้ตั้งนายคองฯ เป็นนายกฯ ก่อน เรื่องไม่ลงรอยกันอยู่หลายวัน

วิญญูชนผู้มีสติย่อมคิดว่า ระหว่างเวลาที่จอมพล ป. ยื่นใบลาออกกับการที่จะตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่นั้น ญี่ปุ่นจะนิ่งเฉยกระนั้นหรือ? ความจริงญี่ปุ่นยื่นมือเข้ามา ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นระแวงจอมพล ป. ว่าจะเล่นไม่ซื่อต่อตนดังกล่าว

แล้ว ทูตทหารบกและทหารเรือมาหาข้าพเจ้าที่ทำเนียบท่าช้างด้วยมารยาทอันดี เพราะผู้ป่วนเคาระพพระมหาจักรพรรดิฉันใดก็แสดงเคาระพข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้แทนพระองค์พระมหากษัตริย์ไทยฉันนั้น ฝ่ายผู้ป่วนถามข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างไรในการตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่แทนจอมพล ป. ข้าพเจ้าตอบว่า ควรเป็นไปตามระบบรัฐธรรมนูญของไทย ขอให้ฝ่ายผู้ป่วนถือว่าเป็นกิจการภายในของไทยเถิด คนไทยจึงจะเข้าใจว่า ฝ่ายผู้ป่วนไม่แทรกแซงในกิจการภายในของไทย อันจะเป็นเกียรติคุณแก่ผู้ป่วนเอง ฝ่ายผู้ป่วนจึงกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้นก็ขอให้ข้าพเจ้าดำเนินตามรัฐธรรมนูญของไทยเถิด ผู้ป่วนจะไม่เกี่ยวข้องด้วย ขอให้คนที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีใหม่ให้ความร่วมมือกับผู้ป่วนต่อไปเถิด แล้วฝ่ายผู้ป่วนถามข้าพเจ้าว่า นายควง อภัยวงศ์ เป็นคนอย่างไร ฝ่ายเขาไม่รู้จัก ข้าพเจ้าตอบว่า เขาเป็นคนร่าเริง นิสัยดี หวังว่าเขาจะร่วมมือกับผู้ป่วนได้

ดังนั้นวิญญูชนย่อมพอจะเข้าใจได้ว่า ถ้าไม่ทำความเข้าใจกับผู้ป่วนไว้ก่อนดังกล่าวแล้ว ฝ่ายผู้ป่วนที่ครองประเทศไทยอยู่จะยอมให้ฝ่ายไทยเปลี่ยนรัฐบาลอย่างง่าย ๆ หรือ

- ๑๓ -

ฝ่ายพระองค์เจ้าอาทิตย์ยังทรงยืนกรานไม่ยอมลงพระนามตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ในที่สุด พระองค์ได้ทรงขอลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยเข้าพระทัยว่า นายควงฯ จะไปไม่ตลอดรอดฝั่ง ไม่เข้าจอมพล ป. ก็จะกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีก ซึ่งข้าพเจ้าจะต้องออกไปโดยพระองค์จะทรงกลับมาเป็นผู้สำเร็จราชการอีก

สภาผู้แทนราษฎรจึงลงมติเป็นเอกฉันท์ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว

ในวันนั้นเอง ข้าพเจ้าได้ลงนามประกาศพระบรมราชโองการใน

พระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ตั้งพันตรี ควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการตามระเบียบ

นายควง อภัยวงศ์ ได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรี โดยมีรัฐมนตรีหลายนาย และโดยเฉพาะได้มีนายทวี บุณยเกตุ เข้าร่วมด้วย ตามที่นายควงได้ตกลงกับข้าพเจ้าไว้ คือนอกจากนายทวี เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ก็เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการในสำนักนายกรัฐมนตรีด้วย โดยมีหน้าที่ดำเนินงานของคณะรัฐมนตรีอยู่เบื้องหลังนายควง กิจการใดอันเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยซึ่งนายทวี เป็นผู้บัญชาการพลพรรคในประเทศไทยนั้น ถ้าจะต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลอย่างใดแล้ว นายควงก็อนุญาตตามที่ตกลงกันไว้ก่อนว่าให้นายทวีปรึกษาตกลงกับข้าพเจ้าโดยตรง โดยนายควงไม่ขอรับรู้ด้วย นอกจากที่จะต้องทำเป็นกฎหมายหรือแถลงต่อสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้น มีหลายเรื่องที่นายทวี ได้ปรึกษาข้าพเจ้าจัดทำขึ้นก่อนแล้วจึงแจ้งให้นายควงฯ รับไปปฏิบัติการ อาทิ การประกาศพระบรมราชโองการว่า การประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาเป็นโมฆะนั้น นายทวี บุณยเกตุ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ ดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ไม่ใช่ นายควงฯ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ การอภัยโทษและนิรโทษกรรมผู้ต้องหาทางการเมืองนั้น นายทวีฯ ก็เป็นหัวแรงสำคัญในการร่างกฎหมายอภัยโทษและนิรโทษกรรม เพราะแม้ข้าพเจ้าแจ้งแก่สัมพันธมิตรไว้ก่อนว่า เพื่อความสามัคคีของคนไทยที่มีอุดมคติตรงกันในการต่อสู้ผู้ป่วน ให้ได้รับอภัยโทษและนิรโทษกรรมตามที่ ม.จ. ศุภสวัสดิ์ได้ทรงปรารภมานั้น เวลาปฏิบัติเข้าจริงก็ยังไม่อาจทำได้ง่าย ๆ เหมือนดั่งที่นายควงฯ พูดยุติครุสภาว่า พอนายควงฯ เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วก็ส่งปล่อยนักโทษการเมือง จริงอยู่ นายควงฯ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แต่ในการร่างกฎหมายดังกล่าวแล้ว ต้องทำความเข้าใจกับ พล.ต.อ. อุดลฯ อธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งเป็นผู้สั่งจับผู้ต้องหาการเมือง ให้เขาเห็นความสมควรที่จะอภัยโทษและ

นิรโทษกรรม ทั้งนี้เพื่อความสามัคคีของทุกๆ ฝ่าย เพื่อประโยชน์ของการงานรับใช้ชาติร่วมกัน พล.ต.อ. อุดลฯ นั้น มีคนให้ฉายาว่า “นายพลตาตุ” เป็นคนที่ไม่ยอมให้ผู้ใดลบคมได้ง่ายๆ ถ้าอยู่ที่ๆ นายคงฯ ซึ่งเพิ่งได้เป็นนายกรัฐมนตรีตามวิธีการดังกล่าวแล้วในข้อก่อนๆ เกิดจะแสดงบุญบารมีของตนโดยสั่งปล่อยผู้ต้องหาการเมืองโดยไม่ปรึกษาหารือทำความเข้าใจให้ดีกับ “นายพลตาตุ” ซึ่งเป็นผู้จับผู้ต้องหาการเมือง คือเป็นผู้ทำพระเดช แต่ นายคงฯ จะเป็นผู้ทำพระคุณเอาหน้าแก่ผู้ต้องหาการเมืองแล้ว เรื่องก็อาจจะยุ่งเป็นเหตุให้ผู้ต้องหาการเมืองซึ่งอยู่ในความดำริตามที่นายปวย อึ้งภากรณ์ ได้กล่าวไว้ในบทความนั้นแล้ว ต้องได้รับการปลดปล่อยช้าลงไปอีก ฉะนั้น เพื่อให้ผู้ต้องหาการเมืองที่ถูกจองจำอยู่ได้รับการปลดปล่อยเร็วขึ้น นายทวี บุญยเกตุ และข้าพเจ้าต้องช่วยกันทำความเข้าใจกับ “นายพลตาตุ” และได้ขอร้องให้นายปวย อึ้งภากรณ์ ชี้แจงข้อความที่ข้าพเจ้าส่งโทรเลขกลับไปให้ สัมพันธ์มิตรทราบ เมื่อ “นายพลตาตุ” เห็นชอบในหลักการแล้ว จึงได้มอบให้นายทวี บุญยเกตุ เป็นผู้ร่างกฎหมายอภัยโทษและนิรโทษกรรมแก่บรรดาผู้ต้องหาทางการเมืองทุกคน จะเหลืออยู่ที่แต่เฉพาะผู้ต้องหาภายหลังกองทัพญี่ปุ่นเข้าเมืองไทยแล้วเพื่อความปลอดภัยของผู้เหล่านั้นๆ เอง เพราะถ้าปล่อยออกมา ก็จะถูกญี่ปุ่นจับเอาไป ส่วนกรมขุนชัยนาทฯ ที่ถูกถอด เป็นนายรังสิฯ นั้น นอกจากได้นิรโทษกรรมแล้วก็ได้สถาปนาพระอิสริยยศตามเดิม

ผู้ต้องหาบางคนใช้สติเข้าใจความจริงโดยข้าพเจ้าหรือนายทวีฯ มิได้ อวดอ้างเอาหน้าต่อเขาเหล่านั้น เมื่อออกจากเรือนจำบางขวางก็ได้ตรงมาหาข้าพเจ้าที่บ้าน อาทิ พระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ (ม.ร.ว. ประยูร อิศรศักดิ์) อดีตสมุทเทศาภิบาลและอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นนักกวีเอกผู้หนึ่งได้นำของขวัญชิ้นหนึ่งมาให้ข้าพเจ้า คือกระดาดแผ่นเล็กๆ แผ่นหนึ่ง ซึ่งท่านผู้นี้บอกว่าได้เขียนไว้ตั้งแต่อยู่ที่คุกบางขวาง เมื่อได้ฟังข่าวว่ามีอภัยโทษและนิรโทษกรรม บทประพันธ์ของท่านมีความตามที่ข้าพเจ้าจำได้ดังต่อไปนี้

“สักกรา วิเยนต์เห็นเป็นธรรม
นิกรกรมผู้ต้องโทษโจทก์เท็จหา
ให้พ้นทุกข์ทรมานกายวิญญา
หลุดออกมาจากคุกขุมอเวจี ฯ”

ข้าพเจ้าได้เสนอให้ท่านผู้นั้นทราบ ว่า ขอให้ท่านขอบคุณนายทวี บุญยเกตุ ที่เป็นหัวแรงสำคัญในการอภัยโทษและนิรโทษกรรม ขอให้ท่านช่วยเปลี่ยนสักกราทันให้เป็นสักกราทวี บุญยเกตุ เกิด และขอให้ท่านช่วยชี้แจงผู้พ้นโทษทุกคนถึงความดีของนายทวี บุญยเกตุ

อีกหลายวันต่อมา พระยาเทพหัสดินทราบมาหาข้าพเจ้าแจ้งว่า เพิ่งได้ทราบความจริงว่า นายทวี บุญยเกตุ เป็นหัวแรงสำคัญในเรื่องนี้

นายทวี บุญยเกตุ ทำบุญชนิด “ปิดทองหลังพระ” มิได้เคยอวดอ้างถึง การที่ตนได้ทำไปในเรื่องนี้ บัดนี้ นายทวีฯ ได้วายชนม์ไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอบันทึกความดีเรื่องนี้ของนายทวีไว้

- ๑๔ -

เรามีได้ทำหักโหมแก่จอมพล ป.ฯ เพราะไม่พึงประสงค์ให้มีการรบราฆ่าฟันระหว่างคนไทยด้วยกันเอง ดังนั้น เมื่อจอมพล ป.ฯ ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ข้าพเจ้าในฐานะผู้สำเร็จราชการฯ ก็อนุญาติให้ลาออกตามใบลานั้นซึ่งเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ ส่วนตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดยังให้จอมพล ป.ฯ ครองตำแหน่งนั้นอยู่ มิได้ประกาศปลดจากตำแหน่งนั้นในทันทีทันใด

แต่จอมพล ป.ฯ ได้ไปรวบรวมทหารตั้งมั่นอยู่ที่ลพบุรีซึ่งเป็นการคุกคามรัฐบาลใหม่ พล.ร.ท. ลินสุก กมลนาวัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและผู้บัญชาการทหารเรือ จึงได้มาหาข้าพเจ้าว่า จะต้องรีบจัดการประกาศปลดจอมพล ป.ฯ จากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด โดยขอให้ พล.อ. พระยา

พลฯ เป็นแม่ทัพใหญ่ และ พล.ท. ชิต มั่นศิลป์ สินาตโยธารักษ์ เป็นรองแม่ทัพใหญ่ เมื่อได้ทราบตาม พล.อ. พระยาพลฯ กับ พล.ท. ชิต มั่นศิลป์ สินาตโยธารักษ์ ตกลงรับตำแหน่งดังกล่าวแล้ว ฝ่ายทหารเรือจึงได้จัดรดพยาบาลเชิดตัว พล.อ. พระยาพลฯ ซึ่งเกิดป่วยขึ้นมาอย่างกะทันหันไปอยู่ที่กองบัญชาการกองทัพเรือที่พระราชวังเดิม ธนบุรี เป็นการลับ

ส่วนข้าพเจ้านั้น เพื่อความปลอดภัยได้ไปนอนค้างอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นการลับ ได้ลงนามในประกาศพระบรมราชโองการปลดจอมพล ป.ฯ ออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติสูงหากแต่มีได้บังคับบัญชาทหาร และได้ลงนามในประกาศพระบรมราชโองการตั้ง พล.อ. พระยาพลฯ เป็นแม่ทัพใหญ่ และ พล.ท. ชิต มั่นศิลป์ สินาตโยธารักษ์ เป็นรองแม่ทัพใหญ่ เพื่อรักษาความลับอย่างเข้มงวด จึงให้เรื่องนี้รู้เฉพาะนายควงฯ ซึ่งเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และนายทวี บุญยเกตุ ซึ่งเป็นผู้ร่างพระบรมราชโองการ และรับผิดชอบในการเตรียมประกาศวิทยุเวลาเช้า โดยให้นายไพโรจน์ ชัยนาม เป็นผู้รับมอบหมายเตรียมการวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการไว้ให้พร้อม ครั้นถึงรุ่งเวลาเช้า วิทยุนั้นก็ได้กระจายเสียงตามแผนการดังกล่าวแล้ว

พล.อ. พระยาพลฯ แม่ทัพใหญ่ ได้ประกาศคำสั่งให้บรรดานายทหารที่อยู่ในเขตจังหวัดพระนครและธนบุรีไปชุมนุมที่บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ครั้นถึงกำหนด บรรดานายทหารดังกล่าวก็ได้มาชุมนุมพร้อมกัน พล.ท. ชิต มั่นศิลป์ สินาตโยธารักษ์ ได้แถลงชี้แจงแทนแม่ทัพใหญ่ ขอให้บรรดานายทหารฟังคำสั่งแม่ทัพใหญ่และให้ทุกคนตั้งอยู่ในความสงบ บรรดานายทหารก็เชื่อฟังคำสั่งแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพใหญ่ เหตุการณ์ที่อาจจะเกิดนองเลือดระหว่างคนไทยด้วยกันเองจึงไม่เกิดขึ้น มีโชอภินิหารนายควงฯ ตามที่ไปพูดที่คุรุสภา เหตุการณ์ทั้งนี้ นายทหารเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่หลายคนในขณะนี้ย่อมจำเหตุการณ์ได้

ส่วนจอมพล ป.ฯ ก็ได้ปฏิบัติตามพระบรมราชโองการและได้ย้ายจากลพบุรีไปอยู่ที่อำเภอลำลูกกาจนตลอดสงคราม ข้าพเจ้าในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ได้สั่งเจ้าหน้าที่พระราชวังให้อำนวยความสะดวกแก่จอมพล ป.ฯ ที่ดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินตามควรแก่ฐานะทุกประการ

ภายหลังสงคราม จอมพล ป.ฯ ได้เขียนจดหมายถึงข้าพเจ้ามีความดังต่อไปนี้

หลักสี่

วันที่

เรียนอาจารย์ที่เคารพและนับถือ

ผมเห็นงานของอาจารย์มีมาก ไม่อยากจะมารบกวนอะไร แต่บัดนี้ผมเป็นคนเคราะห์ร้าย ไม่รู้จะหันไปพึ่งใครได้ ก็จำเป็นต้องขอพึ่งอาจารย์ตามแต่จะกรุณาได้ ประการแรก อยากขอปรับความเข้าใจแก่อาจารย์ ซึ่งบางทีจะมีเมตตาจิตเกิดแก่ผมบ้างตามสมควร ถ้าอาจารย์จะผูกพยาบาทผมเกี่ยวแก่เรื่องเดิมๆ มาบ้าง ซึ่งอาจเป็นการเข้าใจไม่ตรงตามเป็นจริง อาจารย์จะได้ทราบความจริงไว้ คือบางทีอาจารย์อาจเข้าใจว่า ผมเป็นคนช่วยปิดสภาและเนรเทศอาจารย์ เกี่ยวแก่หาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เรื่องนี้ ผมไม่ได้เป็นผู้ทำลาย การปิดสภา นั้นพระยามโนเรียกผมไป ซึ่งเวลานั้น ผมเป็นเด็กอยู่มากในการเมือง เกลี่ยกล่อมผมให้เซ็นเป็นคนสุดท้าย ครั้นเห็นทุกคนเขาลงชื่อกัน ผมจะไม่ลงชื่อกับเขาก็เกรงจะเป็นภัยร้ายแรง จึงได้ลงชื่อตามพระยาพลฯ ไป เรื่องเนรเทศอาจารย์นั้น ตามหลวงอดุลดูว่า เป็นใครวังเดิน ความจริงจะทราบว่าจะพระยาทรงสุรเดช ผมกับหลวงอดุลก็ถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ วันหนึ่งไปพบพระยาทรงฯ ท่านยังถามว่า ลี้อกับอดุลแดงเรื่องๆ แล้วนี่ เมื่อผมเปิดสภา พระยาราชวังสันยังโทรศัพท์ถามผมว่าจะเอาอะไร ผมตอบว่า เปิดสภาฯ ท่านยังถามต่อไปว่าไม่แดงนี่ หรือจะแดงกัน ผมเลยวางหูโทรศัพท์ การทำการกันครั้งนั้น เขาประชุมกัน ๔-๕ คน มีพระยามโนเป็นหัวหน้า

เมื่อเขาจะทำอะไรเขาก็ทำกันไป ผมรู้จักจริงจังภายหลังเสมอ ซึ่งแกทำอะไรไม่ได้ เพราะเป็นเด็กในการเมืองอยู่ การลาออกของ ๔ ทหารเสือ ผมก็ไม่รู้ต้นสายปลายเหตุเลย อยู่ๆ ก็ลาออกกันไป เขาจะทำกันอย่างไรไม่ทราบ ผมเห็นแต่มีคนมาบอกอยู่เสมอๆ ว่า พระยาทรงฯ จะออก นอกนั้นผมมิได้วิ่งเต้นอะไร ครั้นออกไปแล้วผมไม่ทราบอะไร เปลี่ยนการปกครองใหม่ๆ ยังอ่อนในการเมือง พระยามโนถามว่า ใครที่พอจะเป็นผู้บัญชาการทหารและเสนาธิการได้ ผมก็ตอบไปตามความเป็นจริงตามหลักทางทหารว่าพระยาพิชัยมรรคก็กับพระยา ดินทำราบ เขาก็เห็นดีด้วย และบรรจุโดยพระบรมราชโองการ เรื่องเก่ามีความจริงอย่างนี้ เมื่อพระยาทรงฯ ออกไปแล้ว ผมอยู่รักษาการที่กาแฟรลิ่งห์ ตอนกลางคืน ผมจำได้ว่าไปกับหลวงอดุล ทราบภายหลังว่า พระยาราชวังสัน พระยาฤทธิ พระยามโนจะให้ทหารเรือจับผมขังที่นั่น เข้าใจว่า พล.ต. ขำศิริณ เป็นผู้ถูกขัง เรื่องเก่าๆ มีความจริงอย่างนี้ ขออาจารย์กรุณาเข้าใจว่า ผมไม่ได้เป็นคนแกล้งอะไรเพื่อนฝูงเลย คนอื่นเขาทำกันเอง แล้วผมยังช่วยในเมื่อมีโอกาส

ตอนญี่ปุ่นเข้ามา มันจะเล่นงานอาจารย์ ถ้ามหลวงอดุลดู ผมไม่เคยได้ติดต่อหรือขออำนาจญี่ปุ่นมาเล่นงานอาจารย์เลย ผมจึงเสนอให้อาจารย์เป็นผู้สำเร็จ

ตามที่เรียนมานี้ ขอพระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพยานว่า เป็นความจริงทุกประการ ถ้าอาจารย์ไม่เชื่อ วันข้างหน้าจะเป็นพยานเอง

ผมเรียนมานี้ หวังจะได้รับความกรุณาจากอาจารย์บ้างตามสมควร ในทางการเมืองของผมนั้น เวลานี้หรือต่อไป ผมเข็ด และรู้สึกตัวว่าเงาเงาไม่มีความสามารถเพียงพอ ซินทำอีกก็มีภัยมาสู่ตัวรำไป ผมเลยขอเป็นชาวไร่ชาวนาดีกว่า ขออาจารย์อย่าเป็นห่วงผมในทางการเมือง ผมเข็ดแล้ว เป็นตามีตามาติกว่าสำหรับตัวผม

ผมพูดมามากแล้ว ถ้ามีผิดและรบกวนอาจารย์ก็ขอภัยด้วย ผมได้เขียนเล่าการปฏิบัติการณ์ต่อญี่ปุ่น และส่งไปทางประธานสภาฯ และให้เพื่อน

ฝูงอ่าน มีความประสงค์อย่างเดียวจะช่วยให้เพื่อนฝูงไม่เป็นอาชญากรสงคราม รวมทั้งผมด้วยตามสัญญาตัญญูของคนต้องป้องกันตน อาจารย์ขอได้กรุณาแก่ผมในเรื่องนี้ด้วย เพราะถ้านิ่งไว้ คนไม่รู้เหตุผลการปฏิบัติของเรา ก็จะหาว่าเป็นคนขายชาติอยู่ตลอดไป ชื่อเสียงก็จะเสีย ผมดีใจแล้วว่า ที่เราทำมาแล้วนั้น อย่างน้อยพระแก้วมรกตยังอยู่ ญี่ปุ่นไม่ขนเอาไปอย่างแห่งอื่น

เคารพและนับถืออย่างสูง

ป. พิบูลสงคราม